

Laudáció

Elisabeth Herrmann-Otto díszdoktorrá avatása alkalmából

Főtisztelendő Rektor Úr, tisztelt Rektorhelyettes Úr, tisztelt Egyetemi Tanács, kedves Kolléganők és Kollégák, és természetesen kedves Elisabeth!

Elisabeth Herrmann-Otto-val való ismeretségünk a 2013-as salzburgi SIHDA-kongresszusra nyúlik vissza. Jól emlékszem még arra, hogyan folytattuk egy vacsora után az első beszélgetésünket a történészek és a jogászok közötti együttműködésről az ókori Róma kutatása során, és mennyire gazdagítónak éreztem ezt a beszélgetést már akkor is.

2015-ben aztán lehetőségünk nyílt Professzor Asszonyt a rabszolgaságról rendezett, *Libertas inaestimabilis res est* című workshopunkon üdvözölni. Számomra ez a workshop alkalmat adott arra, hogy az együttműködést, amelyről Salzburgban elméleti síkon beszéltünk, teljesen gyakorlati módon is megéljem. A Theodor Mommsen-nél megjelenő rabszolgaságról és szabadságról tartott előadásomhoz kapcsolódva Professzor Asszony bizonyos értelemben ellenreferátumot tartott, amelyből igen sokat volt módon tanulni. Végül egyetértettünk abban, hogy Mommsen intézményi gondolkodása és az, hogy saját korának viszonyait vetítette rá a római ókorra — különösen pedig az, hogy a római rabszolgaságot az újkori rabszolgaság fényében szemlélte —, nem hűen mutatta be a történeti jelenséget.

Attól kezdve újra meg újra vendégünk volt. Szeretném kiemelni a 2023. évi Summer School-unkat, amelyen lenyűgözően bizonyította, milyen jól ért ahhoz, hogy olyan hallgatókat is bevezessen ebbe a szakterületbe, akiknek addig semmilyen vagy csak csekély kapcsolatuk volt az ókorral. Így sikerült koreai hallgatók rendelkezésére bocsátania munkájának egy fordítását, és egy kenyai hallgatóban felkeltenie az érdeklődést az ókori jog iránt. Valamennyi találkozásunkkor lenyűgöző volt megtapasztalni, hogy Professzor Asszony milyen nagylelkűen és odaadóan adta tovább rendkívül széleskörű szaktudását, különösen a fiatalabb nemzedékeknek. Mindig kész volt és kész ma is arra, hogy kérdésekre válaszoljon, értékes útmutatásokat adjon, és ezzel megmutassa, milyen gyümölcsöző tud lenni az interdiszciplináris együttműködés.

Professzor Asszony emeritálásaig az ókortörténet professzora volt a Trieri Egyetemen. Az odavezető út számos állomáson keresztül vezetett, és — éppen nőként — nem volt könnyű. Megbízott oktatói feladatokat látott el a Bielefeldi Egyetemen, tanszékvezető helyettesként működött Erlangenben, majd egy megbízásos állást kapott Mainzban. 1993-ban ő volt az első nő, aki szakterületén az egyetemen habilitált. 1977-től 2000-ig tudományos munkatárs, majd a mainzi Tudományos és Irodalmi Akadémia „Forschungen zur antiken Sklaverei” kutatóhelyének vezetője volt. Ebben a minőségében szoros kapcsolatban állt Wolfgang Waldstein professzorral, Zlinszky professzor jó barátjával, aki szintén egyetemünk díszdoktora.

Mindeközben mindig fontos volt számára az összképre való törekvés. Ezt epigráfiai, papirologiai, numizmatikai és régészeti tanúságok pontos elemzésével dolgozta ki. Ugyanakkor mindig arra

törekedett, hogy az egyes felismeréseket tágabb összefüggésbe állítsa. A római jog ebben egyfelől maga is kutatása tárgya volt és ma is az, másfelől azonban fontos tanúság az ókori rómaiak életvalóságáról is.

Professzor Asszony tudományos munkásságát jelentős díjakkal tüntették ki, és a mai napig mérvadónak számítanak. Doktori disszertációja az *Ecclesia in re publica* címet viseli, és elnyerte az év legjobb doktori értekezésének járó Johannes Gutenberg-díjat. Témavezetője Heinz Bellen volt, akivel a mainzi Tudományos Akadémia keretében is együtt dolgozhatott. Ebben a munkájában Professzor Asszony azzal foglalkozott, hogyan vette át a korai kereszténység a római intézményeket, ami másfelől Constantinusnál az egyházi intézmények államosítási kísérletébe torkollott.

Habilitációs írása az *Ex ancilla natus* címet viseli, és a Római Birodalom nyugati felén élő, családnál született rabszolgákkal és rabszolganőkkkel foglalkozik. A terminológia vizsgálatát követően a rabszolgának született ember életszakaszait követi nyomon az anyaméhtől a halálig, különös figyelmet fordítva a különféle tevékenységi területekre és képzési lehetőségekre. Herrmann-Otto ennek során különbséget tesz a *familia Caesaris* családban született rabszolgái és a magánháztartásokban született rabszolgák között.

Különösen szemléletessé válik ez a *dispensatores* példáján. Olyan foglalkozás ez, amelyben a családban született rabszolgák különösen gyakran voltak képviselve. Magasan kvalifikált munkaerőről volt szó, akik nagy önállósággal és saját felelősséggel kezelték uruk egész háztartásának pénzügyeit, ugyanakkor bármikor számon kérhetők voltak. Anyagilag minden további nélkül képesek lettek volna megváltani magukat. Különleges bizalmi állásuk miatt azonban ez gyakran nehezebb volt, mint ahogyan azt anyagi lehetőségeik sejtetni engedték. A felszabadítás előfeltétele a pontos számadás volt. Professzor Asszony nagy pontossággal rajzolja meg a családban született *dispensatores* pályáját mind a magánszférában, mind pedig a császár családjában.

Ezt a munkát a Premio Boulvert-tel tüntették ki, amely alighanem a római jog területének egyik legrangosabb díja. Ez különösen azért figyelemreméltó, mert e díj odaítélése során csak rendkívül ritkán tüntetnek ki olyan kutatókat, akik nem végeztek jogi szaktanulmányokat.

Professzor Asszony további publikációi közül különösen a görög-római világ rabszolgaságáról és felszabadításáról írott átfogó könyvét szeretném kiemelni, ugyanígy a római császárkori szegénységről, munkáról, rabszolgaságról és prostitúcióról szóló munkáit, és természetesen az antik rabszolgaság kézikönyvén végzett munkáját is. Ez utóbbi olyan mű, amely az ő közreműködése nélkül aligha valósult volna meg. Ehhez járul Constantinus császár tudományos igényű életrajzának elkészítése. Professzor Asszony különös érdemeket szerzett a rabszolgaságról, szolgaságról és kényszermunkáról szóló tudományos könyvsorozat kiadásában is.

Ahogy már ez a felsorolás is mutatja, mindvégig olyan témákról van szó, amelyek a legmagasabb szakmai kompetenciát követelik meg, hogy ne csúszzanak át ideológiai értelmezési sémákba.

A rabszolgaságot illetően Herrmann-Otto szembefordul a rabszolgatartó társadalom fogalmával, ahogyan azt mindenekelőtt Moses Finley környezetében képviselték. Teszi ezt anélkül, hogy mindeközben olyan humanitárius romanticizmusba esne, amelyet némely kritikus aighanem Joseph Vogtnak tulajdonított. Az antik társadalom fontos ismérveként a társadalmi mobilitást hangsúlyozza: minden rabszolgából lehetett potenciálisan szabad ember, és minden szabadból rabszolga.

Ami számunkra, jogászok számára különösen érdekes: vizsgálatainak ívét a közjogtól a magánjogig feszíti, amely utóbbi társadalomtörténeti nézőpontból is nagy jelentőségű.

Ami a nők történetét illeti, hangsúlyozza, hogy a nőket Rómában nem tekintették fogyatékos lényeknek. A nők *offstage* politikai cselekvéséről beszél, szemben a férfiak *onstage* cselekvésével.

Lenyűgöző a Constantinus császárról adott ábrázolása is, a pogány és a keresztény világ fordulópontján. Teológiai szempontból különösen a niceai zsinatról adott leírása bír nagy időszerűséggel.

Az ókorra tekintő szegénységkutatás, és különösen a kereszténység szerepére vonatkozó kérdésfelvetés, ma szintén különös jelentőséggel bír. Nem felel-e meg éppen az utolsó pápák tanításának, hogy egy társadalom keresztény jellegét pontosan a szegénységgel való bánásmódján lehet felismerni? Professzor Asszony munkáinak időszerűsége itt kifejezetten tetten érhető.

Úgy tűnik számomra, hogy Professzor Asszony tudományos életműve a minden nagy tudósra jellemző sajátossággal bír: ez pedig a folytonosság. Hosszú éveken át olyan témáknak szenteli magát, amelyek már korai munkáiban megalapozást nyertek, és amelyeket újra meg újra elővesz, egyre mélyebb rétegekben folytatva az elemzést, ily módon jutva lenyűgöző eredményekre. Hálásak vagyunk neki mindezért, és örülünk a további gyümölcsöző együttműködésnek.